

Тақриз

ба автореферати диссертатсияи Гадоев Нурхон таҳти үнвони «Хусусиятҳои луғавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ (минтақаи Кӯлоб)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйини ихтисоси 10.02.01.-Забони тоҷикӣ

Яке аз омилҳои асосии шинохти забон ҳамчун воситаи қӯтоҳу муассир ифода намудани фикр воҳидҳои фразеологӣ маҳсуб мешаванд, ки дар ниҳоди онҳо таҷрибай ҳазорсолаи ҳаёти фарҳангии мардум, аз қабили расму оин, анъана, афкори динии мардум ниҳон аст. Одатан воҳидҳои фразеологиро ҳазинаи ганҷинаи бебаҳои манбаи дониши забонӣ меноманд, чунки дар симои воҳидҳои фразеологӣ на танҳо хусусиятҳои муҳталифи забони ҳозира, балки хусусиятҳои луғавию семантиқии забони бостон: қалимасозӣ, роҳҳои ташаккулёбии таркибҳои фразеологӣ ва таҳаввулоти забонро мушоҳида намудан мумкин аст.

Пажӯҳиши ин соҳаи муҳим боз аз он ҷиҳат судманд аст, ки мо ба вижагиҳои луғавию семантиқии воҳидҳои фразеологӣ аз наздик шинос мешавем. Маънои умумӣ ва ягонаи воҳидҳои фразеологӣ чун воҳидҳои озоди наҳвӣ аз маънои ҷузъҳои ибора ва ҷумла ҳосил намегардад, балки аз маънои умумии ҷузъҳо ва соҳтори устувору рехтаи онҳо бармеояд.

Диссертатсия аз муқаддима, панҷ боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Дар муқаддима дар бораи мубрамияти мавзӯъ, дараҷаи омӯҳташавии он, мақсаду вазифа ва навғониҳои диссертатсия, усулҳои тадқиқот, аҳамияти назариявию амалии таҳқиқот сухан рафтааст

Боби аввали диссертатсия “Воҳидҳои фразеологии лаҳҷа ва хусусиятҳои он”- вижагиҳои воҳидҳои фразеологии лаҳҷа ва мавқеи истеъмолии он баррасӣ шудааст. Аз руи гуфти муҳаққиқ маълум мешавад, ки воҳидҳои фразеологии лаҳҷа хеле кам ба мавриди тадқиқ қарор дода шудаанд. Аз ин рӯ, дар забони адабии тоҷик муҳаққиқони ин соҳа ангуштшуморанд..

Хусусияти муҳимтарини воҳидҳои фразеологии лаҳҷа маъноҳои

мачозиро касб намуда, таркиби устувори лексикиро созмон додани онҳо ба шумор меравад. Инчунин, диссертант воҳидҳои фразеологии лаҳчаи мазкурро аз рӯйи мавқеи истеъмолиашон ба ду гурӯҳ тасниф кардааст: воҳидҳои фразеологии умумихалқӣ ва воҳидҳои фразеологии хоси лаҳча. Воҳидҳои фразеологии умумихалқӣ дар байни тоҷикони тамоми ҷумҳурий маъмуланд. Воҳидҳои фразеологии хоси лаҳча бошад дар ҳудуди гӯйишҳои мавриди назар гардиш меҳӯранд, корбасти онҳо ба ғайр аз лаҳчаҳои ҳамгурӯҳ дар гӯйишҳои дигари забони тоҷикӣ мӯшоҳида намешавад.

Дар боби дуюм, ки “Таснифоти воҳидҳои фразеологӣ” аз рӯйи маъно ва сохтор” ном дорад, диссертант воҳидҳои фразеологиро аз нигоҳи мазмуну муҳтаво ба 4-навъ: 1.Идеомаҳо (рехтаи фразеологӣ); 2. Воҳидҳои фразеологии ғайриидеоматикӣ; 3. Вобастаҳои фразеологӣ; 4. Ифодаҳои фразеологӣ гурӯҳбандӣ намуда, роҷеъ ба Ҳар қадоми онҳо маълумот додааст.

Маълум аст, ки воҳидҳои фразеологӣ маънои луғавию семантикийи ҳудро дар матн равшантар зоҳир менамоянд. Маҳз барои ҳамин воҳидҳои фразеологӣ маводи асосии забону гуфтори мардумро ташаккул дода, онҳоро рангоранг мегардонанд. Муаллифи рисола дар ин боб фикру ақидаҳои олимони ватанию ҳориҷиро роҷеъ ба воҳидҳои фразеологӣ оварда, андешаҳои шахсии ҳудро доир ба нақши зарбулмасалу мақолҳо дар таркиби воҳидҳои фразеологӣ ва ҷумлаҳои фразеологӣ баён менамояд. Муаллифи рисола зарбулмасалу мақолҳоро ҳамчун воҳиди фразеологӣ мешуморад ва далелҳои раднашаванди ҳудро пешниҳод менамояд.

Боби сеюми диссертатсия “Хусусияти маънӣ ва услубии воҳидҳои фразеологӣ” доир ба имконот ва тобиишҳои услубии воҳидҳои фразеологӣ баҳс менамояд. Хусусияти услубии воҳидҳои фразеологӣ бештар ҳангоми муносибат ва муоширати мардум сар мезанад.

Бояд хотирнишон кард, ки вохидҳои фразеологӣ маъниҳоро барҷаста ва рангину муассир ифода мекунанд. Кариб аксари вохидҳои фразеологии овардашуда хусусияти услубӣ доранд ва муаллиф онҳоро аз нигоҳи услуг ва мавқеи истеъмолӣ ба риштаи таҳқиқ кашидааст.

Баррасии вохидҳои фразеологии соматӣ мавзӯи баҳси боби 4-ум қарор дода шудааст. Дар таркиби вохидҳои фразеологии соматӣ ҷузъи асосӣ вохидҳои лугавии ифодакунандай номи узвҳои бадани инсон меоянд, аз қабили «дил» (дълхънък шидан), «гӯш» (гуш ба овоз истодан), «чашм»(чашъм воз кадан), «даҳон»(дар даҳан ов гъръфтан), «даст»(дасти норас) ва гайра хеле зиёданд. Дар ин қисмати кор вохидҳои фразеологии соматӣ хеле хуб таҳлил карда шуданд.

Вохидҳои фразеологии ташбехӣ дар боби панҷум оварда шуда. Ягон хусусияти ашё бо ашёи дигар монанд ё муқоиса карда мешавад. Вохидҳои фразеологии ташбехӣ саршори воситаҳои пуробуранг гардондани сухан аз қабили маҷоз, киноя, муболиға, таззод ва ташбеху истиора буда, барои образнок ифода кардани нутқи гӯянда хизмат мекунанд.

Аз матни автореферат маълум аст, ки дар диссертатсия маводи хеле зиёд ба таври мукаммал ҷамъоварию табақабандӣ гардида, нақши вохидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои мазкур мавриди баррасӣ қарор гирифта, ҷойгоҳи онҳо дар ташаккули нутқи соҳибони лаҳҷа муайян гардидааст, ки ба ҳадафу вазифаҳои муҳаққик пурра мувофиқ аст.

Дарвоқеъ, то имрӯз доир ба хусусиятҳои лугавию семантикаи ва соҳтории вохидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои мавриди таҳқиқ кори алоҳидаи илмӣ вучуд надошт ва диссертатсияи мазкур дар ин соҳа таҳқиқоти нав ба шумор меравад.

Дар ҳуносай диссертатсия муҳаққик нуқтаҳои асосии таҳқиқотро оварда , аз онҳо ҳуносаҳои зарурӣ баровардааст. Аз мазмуну муҳтавои диссертатсия баъдо маълум мешавад, ки муаллифи рисола аз

адабиёти илмӣ пурсамар ва эҷодкорона истифода намудааст. Ба ин таҳлили адабиёти илмӣ, ки дар боби аввал дарҷ шудааст, низ гувоҳи ҳол аст. Бо вуҷуди он, дар рисола баъзе камбудиҳо ба назар мерасанд, ки зикри онҳо барои беҳдошти сифати кор дар мавриди корҳои минбаъда ва чопи рисола аз манфиат ҳолӣ нест.

1. Агар муаллифи рисола аз таърихи пайдоиши воҳидҳои фразеологӣ маълумоти аниқу муфассал медод, нуран алонур мешуд.
2. Дар фишурдаи рисола, ғалатҳои имлой ва китобатӣ ба мушоҳида мерасанд (ниг. с., 14, 15, 16, 19, 65...).

Қайд кардан ба маврид аст, ки ин камбудиҳо ислоҳшаванданд ва қиммати илмии рисоларо паст карда наметавонанд. Даствардҳои илмии таҳқиқоти мазкур назаррасанд ва муаллифи рисола дар ҳаллу фасли масъалаҳои назариявию амалии соҳаи фразеология ба натиҷаҳои дилҳоҳ расидааст. Бояд қайд кард, ки диссертатсияи мавриди назар дар мавзӯи «Хусусиятҳои лугавию семантиқӣ ва сохтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳчаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ (минтақаи Қӯлоб)» ба талаботи Комиссияи олии атtestатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, унвончӯ Гадоев Нурхон ба дарёftи дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи ихтиссоси 10.02.01.- Забони тоҷикӣ сазовор аст.

Доктори илмҳои филология, профессор,
мунири кафедраи забони тоҷикӣ ва
методикаи таълими они Донишгоҳи
давлатии Қӯлоб ба номи
Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ:

Ҷ. Алимӣ

Нишонӣ: 735360, ҶТ, ш. Қӯлоб,
к. С.Сафаров - 16. ДДК ба номи
Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. Тел.: 918112662
E-mail: alimi-62@mail.ru

Имзои профессор Ҷ. Алимиро тасдиқ
мекунам. Сардори ШК ва КМ-и ДДК
ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ:

16.11.2019

Ҳ. Ятимов